

ZMESOVÉ CEMENTY A ICH POUŽITELNOSŤ PODĽA NÁRODNEJ PRÍLOHY STN EN 206 - 1/NA, 6/2009

Janotka I.¹

1) Technický a skúšobný ústav stavebný, n.o., Studená 3, 821 04 Bratislava

1. Úvod

V stavebníctve sa používa relatívne vysoký počet rozličných stavebných materiálov, ktoré sú v konštrukciách vystavené pôsobeniu buď prírodných alebo priemyslových agresívnych prostredí. Normovaných agresívnych prostredí je len niekoľko najdôležitejších druhov a to len vzhľadom na najčastejšie používaný stavebný materiál, ktorým je betón. Betón patrí k relatívne nízko odolným stavebným materiálom, čo vyplýva z jeho chemického zloženia; jeho spojivom je najčastejšie portlandský cement, obsahujúci rozhodujúce množstvo oxidu vápenatého (60 - 65 %).

2. Význam cementu pre kvalitu betónu

Kvalita betónu závisí rozhodujúcim spôsobom od druhu a množstva použitého cementu. Po styku s vodou cement hydratuje za vzniku rôzneho a rôznorodého množstva hydratačných produktov podľa podmienok, ktorým je betónový prvok vystavený. V tesnej nadväznosti na tvorbe hydratačných produktov vzniká pórová štruktúra (množstvo, veľkosť a tvar pórov), od ktorej spolu s vytvorenou hydratačnou fázou závisia mechanické vlastnosti betónu, jeho trvanlivosť a tým životnosť celej konštrukcie. Zmesové cementy zlepšujú jednak technicky významné vlastnosti betónu (pevnosti, moduly pružnosti, zmrašťovanie), jednak chemickú odolnosť proti agresívnym vplyvom chemickej (karbonátacia, chloridy, podzemné agresívne vody a zeminy) a fyzikálnej povahy (odolnosť proti zmrazovaniu a rozmrazovaniu, dynamicky sa opakujúca záťaž, obrusovzdornosť a pod.). Norma STN EN 197-1: 2002 [1] špecifikuje 5 cementových druhov CEM I a CEM II, III, IV a V a celkovo 26 zmesových cementov líšiacich sa obsahom slinku, skladbou a množstvom prímiesí.

3. Činitele odolnosti betónu a agresivity prostredia

Činitele odolnosti betónu rozdeľujeme na činitele vymedzujúce: agresivitu prostredia, odolnosť samotného betónu a odolnosť betónovej konštrukcie. Z činiteľov agresivity prostredia najdôležitejšie faktory predstavujú druhy a stupne agresívneho prostredia, teplota, pri kvapalnom a plynnom prostredí tlak a rýchlosť výmeny agresívneho média, prípadne súčasné pôsobenie dvoch alebo viacerých druhov agresivity.

4. Druhy a stupne agresivity prostredia

Tabuľka 1 definuje druhy a stupne vplyvu vonkajšieho prostredia podľa STN EN 206-1: 2002 [2]. Vonkajšie prostredie je rozdelené na 6 druhov. Klasifikácia stupňov agresivity pre karbonatáciu a pôsobenie chloridov sa týka agresivity vzhľadom k oceľovej výstuži a nie vzhľadom k prostému betónu. Zmesové cementy sú najúčinnjším prostriedkom pre zlepšenie chemickej odolnosti betónu. Medzné hodnoty pre stupne pôsobenia agresívnej zeminou a podzemnej vody prezentujú tabuľky 2 a 3. Údaje v tab. 2 a 3 tohto príspevku sú prevzaté z *tab. 2 Medzné hodnoty pre stupne chemického pôsobenia zeminou a podzemnej vody* normy STN EN 206-1: 2002.

Tab. 1 Druhy a stupne vplyvu vonkajšieho prostredia podľa STN EN 206–1: 2002

Popis prostredia		Označenie stupňa agresivity prostredia
1	Bez nebezpečenstva korózie alebo porušenia	X0
2	Korózia výstuže vplyvom karbonatácie	XC1, XC2, XC3, XC4
3	Korózia výstuže vplyvom chloridov, nie však z morskej vody	XD1, XD2, XD3
4	Korózia výstuže vplyvom chloridov z morskej vody	XS1, XS2, XS3
5	Korózia betónu - striedavé pôsobenie mrazu a rozmrazovania s rozmrazovacími prostriedkami alebo bez nich	XF1, XF2, XF3, XF4
6	Korózia betónu vplyvom chemického pôsobenia	XA1, XA2, XA3

5. Činitele odolnosti samotného betónu

Odolnosť betónu najviac ovplyvňujú technologické faktory ako sú druh a obsah cementu, druh prísad a prímiesí a vodný súčiniteľ. Potom nasledujú faktory súvisiace so štrukturálnymi vlastnosťami betónu, (vodotesnosť, pevnosť, pórovitosť a nasiakavosť).

6. Druh a obsah cementu

Limitné hodnoty pre stupne chemického pôsobenia zeminy a podzemnej vody pri návrhu betónu podľa tab. F.1 STN EN 206-1: 2002 *Odporúčané medzné hodnoty pre zloženie a vlastnosti betónu* platia pre betóny s obsahom cementu 300 - 360 kg na 1 m³.

Tab. 2 Medzné hodnoty pre jednotlivé stupne agresivity chemického pôsobenia zemín

Chemická charakteristika	Referenčná skúšobná metóda	XA1	XA2	XA3
SO ₄ ²⁻ mg/kg celkom ^{a)}	EN 196-2 ^{b)}	≥ 2 000 a ≤ 3 000 ^{c)}	> 3 000 ^{c)} a ≤ 12 000	> 12 000 a ≤ 24 000
Kyslosť ml/kg	DIN 4030-2	> 200 Baumann-Gully	v praxi sa nepoužíva	
<p>a) Ílovité zeminy s priepustnosťou menšou ako 10⁻⁵ m/s sa priradujú do nižšieho stupňa.</p> <p>b) Skúšobná metóda predpisuje vylúhovanie SO₄²⁻ kyselinou chlorovodíkovou. Ak sú k dispozícii skúsenosti v mieste použitia betónu, je možné alternatívne použiť aj vylúhovanie vodou.</p> <p>c) Medzná hodnota 3 000 mg/kg sa musí zmenšiť na 2 000 mg/kg v prípade nebezpečenstva hromadenia síranových iónov v betóne pri striedavom vysušovaní a zvlhčovaní alebo v dôsledku kapilárneho nasávania.</p>				

Tab. 3 Medzné hodnoty pre jednotlivé stupne agresivity chemického pôsobenia podzemnej vody podľa STN EN 206-1: 2002

Chemická charakteristika	Referenčná skúšobná metóda	XA1	XA2	XA3
SO ₄ ²⁻ mg/l	EN 196-2	≥ 200 a ≤ 600	> 600 a ≤ 3 000	> 3 000 a ≤ 6 000
pH	ISO 4316	≤ 6,5 a ≥ 5,5	< 5,5 a ≥ 4,5	< 4,5 a ≥ 4,0
CO ₂ mg/liter agresívny	prEN 13577:1999	≥ 15 a ≤ 40	> 40 a ≤ 100	> 100 až do nasýtenia
NH ₄ ⁺ mg/liter	ISO 7150-1 alebo ISO 7150-2	≥ 15 a ≤ 30	> 30 a ≤ 60	> 60 a ≤ 100
Mg ²⁺ mg/l	ISO 7980	≥ 300 a ≤ 1 000	> 1 000 a ≤ 3 000	> 3 000 až do nasýtenia

7. Použitie portlandských zmesových cementov na zvyšovanie odolnosti betónu proti účinku agresívneho

V roku 2009 sa na Slovensku začali vyrábať portlandské zmesové cementy druhu CEM II/A-M a CEM II/B-M. Sú to cementy, ktoré podľa STN EN 197-1: 2002 obsahujú pri druhu CEM II/A-M 80-94 % hmot. slinku a pri druhu CEM II/B-M 65-79 % hmot. slinku. Ako prímеси, resp. prísady sa používajú granulovaná vysokopecná troska (označenie - S), prírodný puzolán (P), popolček (V) a vápence (LL). Na základe cieleného výskumu sa pristúpilo k vypracovaniu Národnej prílohy STN EN 206-1/NA: 2009 [3]. Prehľadné tabuľky 4 až 11 dokumentujú vývoj normových predpisov o použiteľnosti cementov CEM II/A-M a CEM II/B-M na prípravu betónu, ktorý je vystavený 4 druhom agresívneho pôsobenia: karbonatácii, chloridom iným ako z morskej vody, striedavému zmrazovaniu a rozmrazovaniu a chemickému pôsobeniu. Pre toto porovnanie sa použili norma ČSN EN 206-1/Z2: 2003, už zrušená norma STN EN 206-1/Z1: 2004 a Národná príloha STN EN 206-1/NA: 2009.

7.1 Prípustnosť použitia portlandských zmesových cementov pri pôsobení karbonatácie

Tabuľka 4 determinuje použiteľnosť zmesového cementu CEM II/A-M z hľadiska ochrany oceľovej výstuže betónu pred účinkom karbonatácie podľa vyššie špecifikovaných noriem. Tabuľka 5 predstavuje prípustnosť použitia pre zmesový cement CEM II/B-M. Údaje k jednotlivým stupňom (XC 1 až 4) špecifikuje *Tab. 1 Stupne vplyvu prostredí* normy STN EN 206-1: 2002.

Tab. 4 Použiteľnosť zmesového cementu CEM II/A-M na prípravu betónu vystavenému pôsobeniu karbonatácie

Norma	Stupeň vplyvu karbonatácie			
	XC1	XC2	XC3	XC4
ČSN EN 206-1/Z2:2003	X	X	0	0
STN EN 206-1/Z1:2004	X	X	0	0
STN EN 206-1NA:2009	X	X	X	X

X - použiteľný pre daný stupeň vplyvu prostredia
0 - použitie pre daný stupeň vplyvu prostredia je vylúčené

Tab. 5 Použitelnosť portlandského zmesového cementu CEM II/B-M na prípravu betónu vystavenému pôsobeniu karbonatácie

Norma	Stupeň vplyvu karbonatácie			
	XC1	XC2	XC3	XC4
ČSN EN 206-1/Z2:2003	X	X	0	0
STN EN 206-1/Z1:2004	X	X	0	0
STN EN 206-1NA:2009	X	X	X ^{f)}	X ^{f)}
<p>X - použiteľný pre daný stupeň vplyvu prostredia</p> <p>0 - použitie pre daný stupeň vplyvu prostredia je vylúčené</p> <p>f) - Použiteľné sú všetky kombinácie hlavných zložiek S, V, P, LL, D s obmedzením obsahu vápenca na max. 20 % (S - granulovaná vysokopecná troska, V- popolček, P - prírodný puzolán, LL - vápenec, D - kremičitý úlet)</p>				

7.2 Prípustnosť použitia portlandských zmesových cementov pri pôsobení chloridov iných než z morskej vody

Tabuľka 6 reprodukuje použiteľnosť portlandského zmesového cementu CEM II/A-B z hľadiska ochrany oceľovej výstuže betónu, vystavenému pôsobeniu chloridov iných než z morskej vody a tabuľka 7 dokumentuje použiteľnosť pre cement CEM II/B-M. Údaje k jednotlivým stupňom (XD 1 až 3) špecifikuje *Tab. 1 Stupne vplyvu prostredí* normy STN EN 206-1: 2002.

Tab. 6 Prípustnosť použitia portlandského zmesového cementu CEM II/A-M na prípravu betónu vystavenému pôsobeniu chloridov iných než z morskej vody

Norma	Stupeň vplyvu chloridov iných než z morskej vody		
	XD1	XD2	XD3
ČSN EN 206-1/Z2:2003	0	0	0
STN EN 206-1/Z1:2004	0	0	0
STN EN 206-1NA:2009	X	X	X
<p>X - použiteľný pre daný stupeň vplyvu prostredia</p> <p>0 - použitie pre daný stupeň vplyvu prostredia je vylúčené</p>			

Tab. 7 Prípustnosť použitia portlandského zmesového cementu CEM II/B-M na prípravu betónu vystavenému účinku chloridov iných ako z morskej vody

Norma	Stupeň vplyvu chloridov iných než z morskej vody		
	XD1	XD2	XD3
ČSN EN 206-1/Z2:2003	0	0	0
STN EN 206-1/Z1:2004	0	0	0
STN EN 206-1NA:2009	X	X ^{f)}	X ^{f)}
<p>X - použiteľný pre daný stupeň vplyvu prostredia</p> <p>0 - použitie pre daný stupeň vplyvu prostredia je vylúčené</p> <p>f) - Použiteľné sú všetky kombinácie hlavných zložiek S, V, P, LL, D s obmedzením obsahu vápenca na max. 20 %.</p>			

7.3 Prípustnosť portlandských zmesových cementov pri pôsobení mrazu a rozmrazovania

Použiteľnosť zmesového cementu CEM II/A-M na prípravu betónu, vystavenému účinku zmrazovania a rozmrazovania, ukazuje tab. 8 a cementu CEM II/B-M tab. 9. Údaje k jednotlivým stupňom (XF 1 až 4) špecifikuje Tab. 1 Stupne vplyvu prostredí normy STN EN 206-1: 2002.

Tab. 8 Použiteľnosť portlandského zmesového cementu CEM II/A-M na prípravu betónu vystaveného účinkom mrazu a rozmrazovania podľa rozličných noriem

Norma	Stupeň vplyvu pôsobenia mrazu a rozmrazovania			
	XF1	XF2	XF3	XF4
ČSN EN 206-1/Z2:2003	0	0	0	0
STN EN 206-1/Z1:2004	0	0	0	0
STN EN 206-1NA:2009	X	X ^{c)}	X	X ^{c)}
<p>X - použiteľný pre daný stupeň vplyvu prostredia</p> <p>0 - použitie pre daný stupeň vplyvu prostredia je vylúčené</p> <p>c) Odolnosť proti vplyvu prostredia musí byť overená PST (počiatočnými skúškami typu).</p>				

Tab. 9 Použitelnosť portlandského zmesového cementu CEM II/B-M na prípravu betónu vystavenému účinkom mrazu a rozmrazovania podľa rozličných noriem

Norma	Stupeň vplyvu pôsobenia mrazu a rozmrazovania			
	XF1	XF2	XF3	XF4
ČSN EN 206-1/Z2:2003	0	0	0	0
STN EN 206-1/Z1:2004	0	0	0	0
STN EN 206-1NA:2009	X ^{c)}	X ^{c)}	X ^{c)}	X ^{c)}
X - použiteľný pre daný stupeň vplyvu prostredia 0 - použitie pre daný stupeň vplyvu prostredia je vylúčené c) Odolnosť proti vplyvu prostredia musí byť overená PST (počiatočnými skúškami typu)				

7.4 Prípustnosť použitia portlandských zmesových cementov pri chemickom pôsobení

Tabuľka 10 zaznamenáva použiteľnosť portlandského zmesového cementu CEM II/A-M na prípravu betónu, vystavenému chemickému pôsobeniu, podľa rozličných noriem; tabuľka 11 pre cement CEM II/B-M. Z tabuľky 10 vyplýva, že pokiaľ sa týka prípustnosti používania portlandského cementu CEM II/A-M v chemicky agresívnom prostredí, nastala významná zmena v prípustnosti tohto cementu.

8. Záver

Národná príloha STN EN 206-1/NA: 2009 znamená progresívny krok v rámci Slovenskej republiky k zavedeniu a k používaniu CEM II/(A,B-M) cementov charakterizovaných predovšetkým zvýšenou odolnosťou proti rôznym druhom agresívneho prostredia a v nadväznosti na túto skutočnosť aj zvýšenou trvanlivosťou a životnosťou betónu. Napriek tejto veľmi pozitívnej skutočnosti Národná príloha (NA: 2009) demonštruje rozpory v tabuľkách F.2 a F.3. Tabuľka F.2/NA: 2009 (názov v ^{a)} tab. 10) odporúča prímеси S, V, P, LL, D na zlepšenie chemickej odolnosti betónu. Podľa tab. F.3/NA: 2009 *Použitelnosť cementov pre stupne vplyvu prostredia* je však cement CEM II/B-M neprípustný pre styk s chemickým agresívnym prostredím.

Tab. 10 Prípustnosť použitia portlandského zmesového cementu CEM II/A-M na prípravu betónu vystaveného chemickému agresívnemu pôsobeniu podľa rôznych noriem

Norma	Stupeň vplyvu agresívneho chemického prostredia		
	XA1	XA2	XA3
ČSN EN 206-1/Z2:2003	0	0	0
STN EN 206-1/Z1:2004	0	0	0
STN EN 206-1NA:2009	X	X ^{a)b)}	X ^{a)b)}

X - použiteľný pre daný stupeň vplyvu prostredia
 0 - použitie pre daný stupeň vplyvu prostredia je vylúčené

^{a)} Pri chemickom pôsobení síranov musí byť pri stupni XA2 a XA3 použitý cement síranovzdorný podľa poznámky ^{g)} a ^{h)} v tab. F.2 *Odporúčané opatrenia na primárnu ochranu betónu pred koróziou vplyvom chemicky agresívneho prostredia (XA...)*

^{b)} Ak je stupeň XA2 a XA3 vyvolaný agresívnym CO₂, použije sa zmesový cement, ktorý neobsahuje vo funkcii hlavnej zložky vápenec (LL)

Tab. 11 Prípustnosť použitia portlandského zmesového cementu CEM II/B-M na prípravu betónu vystaveného chemickému pôsobeniu podľa rôznych noriem

Norma	Stupeň vplyvu chemického prostredia		
	XA1	XA2	XA3
ČSN EN 206-1/Z2:2003	0	0	0
STN EN 206-1/Z1:2004	0	0	0
STN EN 206-1NA:2009	0	0	0

X - použiteľný pre daný stupeň vplyvu prostredia
 0 - použitie pre daný stupeň vplyvu prostredia je vylúčené

9. Referencie

- [1] STN EN 197-1: Cement Časť 1: Zloženie, špecifikácia a kritéria na preukazovanie zhody cementov na všeobecné použitie (2002).
- [2] STN EN 206-1: Betón Časť 1: Špecifikácia, vlastnosti, výroba a zhoda (2002).
- [3] STN EN 206-1/NA: Betón Časť 1: Špecifikácia, vlastnosti, výroba a zhoda (2002), Národná príloha (2009).